

ՆԱՐԵԿԱՑԻԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

ՀՐԱԶՅԱ ԹԱՄՐԱԶՅԱՆ

ԲԱՑՄԱՆ ԽՈՍՔ

Ամեն մի սերունդ յուրովի է վերաիմաստավորում և վերարժևորում Գրիգոր Նարեկացու հոգևոր ժառանգությունը: Ավելին, Գրիգոր Նարեկացին բանալի է մեր ողջ միջնադարյան մշակույթի վերաիմաստավորման և մեկնաբանման համար, քանի որ իր ազդեցության լույսն է սփռում իրենից հետո եղած հոգեմտավոր մշակույթի զարգացման համապատկերի վրա և տեսանելի է դարձնում այն հոգևոր ակունքները, որից սերել է իր ստեղծագործությունը: Այդպես է ամեն հանճարեղ ստեղծագործողի դեպքում, սակայն Նարեկացու երևույթն ընդգծվում է իր վիթխարիությամբ:

Այս իմաստով ճիշտ կլինի խոսել նախանարեկացիական և հետնարեկացիական հայ մշակույթի մասին, քանի որ նա ոչ միայն բարեշրջել է այն, այլ նախանշել է նրա լինելության ընթացքը գալիք դարերում և հազարամյակներում:

Այդ ազդեցությունն ակնհայտ է հայ մշակույթի զարգացման ողջ շղթայում, նոր և անգամ նորագույն շրջանի հայ գրականության և մշակույթի պատմության մեջ: Եվ այդքան ակնհայտ ազդեցությունների կենսոլորտում նա ծածկված է մնում առեղծվածի քողով: Եվ այդ առեղծվածը, այդ գաղտնիքը ամեն սերունդ պետք է յուրովի վերծանի, և նա այդ գաղտնիքը բացելու զարմանահրաշ բանալիներ է թողել:

Եվ դարերի հոլովությունում Նարեկացու ստեղծագործության այս կենդանի ընթացքը, թեպետ չվերածնված, թեպետ պատված առեղծվածային մշուշով, հենք է դառնում հայոց հոգևոր պատմության և կենսափիլիսոփայության համար՝ կանխորոշելով նրա ընթացքը:

Սիրելի բարեկամներ.

Այս տարի Հոռոմի Պապ Ֆրանցիսկոսի կողմից սուրբ Գրիգոր Նարեկացին հռչակվեց տիեզերական վարդապետ :

Այս հանրահռչակումով կարծես կատարվում են Գրիգոր Նարեկացու կանխատեսումները և պատգամները՝ ուղղված բոլոր ժամանակների համաքրիստոնեական աշխարհին.

*Եւ արհնեալ սրբեա՛ զտառ մատենի
այսր ողբերգութեան,*

*Եւ գրեալ դրոշմեսցէ՛ս յարձան
յաւիտեան...*

Կացցէ՛ առաջի քո մշտնջենաւոր

*Եւ յիշատակեսցի՛ ի լսելիսդ քո
հանապազ,*

Բարբառեսցի՛ շրթամբք ընտրելոց քոց

Եւ խաւեսցի՛ բերանովք հրեշտակաց քոց...

Պատմեսցի՛ ի յականջս ազգաց

Եվ քարոզեսցի՛ ի լուր ժողովրդոց,

Նկարեսցի՛ ի դրունս իմաստից

Եւ տպաւորեսցի՛ ի սեամս զգայութեանց...

*Եւ թէպէտ վախճան ընկալայց իբր
մահացու,*

Այլ յարակայութեամբ բանի այսր սոփերի

Գրեցա՛յց կենդանի:

(Բան ԶԸ, Բ)

Գրիգոր Նարեկացու վարդապետության այս հանրահռչակումն ինքնին ունի համաքրիստոնեական և համամշակութային նշանակություն: Այն նոր կենսածիր է բացում համամարդկային արժեքների գնահատման և վերագնահատման համար, այն կենարար լիցքեր է ներարկում մեր հոգեգրկված ժամանակներին՝ ուղղորդելով ժողովուրդներին և մշակութային հոգևոր մերձեցման և երկխոսության:

Այս երևույթը նաև գնահատանք է հայ ժողովրդի ստեղծագործ հանճարին, նրա արարման աստվածային ձիրքին:

Այսպես Գրիգոր Նարեկացին կենսածիր է բացում իր ժողովրդի համար՝ պահպանելով հավիտյան այն ստեղծարար կենսոլորտը, որը հղի է նոր բռնկումներով և մտավոր խոյանքի կանխազգացումով: Հավերժ նորարարության, մշտագլուտ արարման այդ զորեղ ձիրքն է՝ իբրև հոգևոր ազդակ, նա մղում գալիք սերունդներին՝ դառնալով նրանց հավերժական ուղեկիցը և զրու-

ցակիցը՝ կենդանի խոսք սերմանելով գալիքում, հունավորելով լինելության բխումները վերժամանակյա բնագրերով...

Եվ սրա սկիզբը թռիչքաձև այն զարգացումն է, որ ապրեց հայ մշակույթը Գրիգոր Նարեկացիով, և հիմա նա, իբրև տիեզերական վարդապետ, իր շուրջը ստեղծել է համաշխարհային ծիր և կենսոլորտ:

Նման սուրբ բնագրերի համար ժամանակային սահմանափակումներ և ժամկետներ չկան, քանի որ նրանք գոյում են աներբ ու անժամանակ տիրույթներում և, Նարեկացու խոսքով, վերանկարվում են աստվածային վերին դարոցի Մատյանում, քանի որ, ըստ նրա, բանաստեղծն իր ստեղծագործությամբ երկրորդում է Աստծուն, համացել է նրան:

Ուրեմն, ինչ-որ իմաստով մենք կարող ենք ասել, որ եկել է Նարեկացու ժամանակը, թեև նրանն են բոլոր ժամանակները, և, այդ իմաստով, մենք Նարեկացու ժամանակակիցներն ենք:

Նարեկացիագիտությունը սկիզբ է առնում Գրիգոր Նարեկացիով, որն իր երկերում և հատկապես «Մատենանում» տալիս է իր երկի նշանակության և հարակալության խորհրդի բացառիկ բացահայտումներ:

Եվ այսօր մենք կարող ենք վկայել, որ նարեկացիագիտությունը հազարամյա ճանապարհ է անցել: Այդ ճանապարհը կարիք ունի վերագնահատման և վերարժևորման:

Նարեկացու մասին գնահատանքի խոսքեր են ասել XI–XII դդ. մատենագիրներ Գևորգ Մեղրիկ վարդապետը, Վարդան Հայկազնը՝ համարելով նրան երևելի վարդապետ և հանճարեղ քերթող: Սակայն նարեկացիագիտության՝ իբրև առանձին համակարգի բուն հիմնադիրը Ներսես Լամբրոնացին է, որն իր պատվիրած «Մատենան ողբերգութեան» երկի ձեռագրով, նրանում զետեղված իր հեղինակած Նարեկացու վարքով, ինչպես նաև հետագայում Սուրբ Հոգուն ուղղված Նարեկացու աղոթքի խորախորհուրդ մեկնությամբ սկզբնավորեց և սահմանեց նարեկացիագիտությունն իբրև բարձրագույն աստվածաբանություն:

Հետագայում ի հայտ եկան Նարեկացու միջնադարյան և նոր շրջանի լուծմունքներն ու մեկնությունները, և բազմաթիվ արժեքավոր աշխատություններ:

Նորագույն շրջանում նարեկացիագիտության վերելքը կապվում է Պողոս Խաչատրյանի և Արշալույս Ազգինյանի կազմած «Մատենան ողբերգութեան» երկի և Արմենուհի Քյոշկերյանի կազմած «Տաղերի և գանձերի» քննական բնագրերի հրատարակման հետ: Ասենք, որ բնագրագիտական աշխատանքներն ու հրատարակությունները դրանով չեն ավարտվել և առ այսօր շարունակվում են:

Այս ընթացքում ի հայտ են եկել Խոսրով Անձևացու, Անանիա Նարեկացու, Գրիգոր Նարեկացու բազմաթիվ նոր բնագրեր, որոնք նոր լույս են սփռում Նարեկյան դարոցի պատմության և Գրիգոր Նարեկացու ստեղծագործության վրա: Այդ բնագրերը զետեղված են «Մատենագիրք հայոց» մատենաշարի հատորներում:

Այո, նարեկացիագիտությունը հազարամյա ճանապարհ է անցել:

Սակայն ճշգրտենք. նարեկացիագիտության հազարամյակն ամփոփվեց 2003-2004 թթ.՝ դրան հարիր հանդիսություններով և միջազգային գիտաժողովներով կապված «Մատեան ողբերգութեան» երկի 1000-ամյակի հետ:

Դրանից հետո եկած տարիները ևս արգասաբեր են եղել. լույս են տեսել նոր մենագրություններ, կատարվել են նոր թարգմանություններ, կազմակերպվել են գիտաժողովներ, որոնց ընթացքում զգալիորեն ընդլայնվել են նարեկացիագիտության շրջանակները: Հատկապես նշանակալի էին «Մատենագիրք հայոց» մատենաշարի 3 մեծագիր հատորների, Երևանի, Մոսկվայի, Փարիզի, Հռոմի, Կասլիկի (Լիբանան) գիտաժողովները: Վերջին երկու գիտաժողովների նյութերն ամփոփված են «Արևելաքրիստոնեական Հայրաբանական ժառանգություն» հատորներում: Ի դեպ, այդ մատենաշարի մեջ է ընդգրկվել նաև «Մատեանի»՝ Ժան-Պիեռ Մահեի կատարած ֆրանսերեն հմուտ թարգմանությունը: «Մատեանը» լույս է տեսել անգլերեն, մասնակի համալրումներով ռուսերեն և իտալերեն՝ հայր Լևոն Զեքիյանի հատվածաբար թարգմանությամբ, որը, հուսով ենք, կամբողջանա առաջիկա տարիներին:

Այս տարիներին նարեկացիագիտությունը բուռն վերելք է ապրել հատկապես նարեկացու ժառանգության հանրահռչակման և միջազգայնացման բնագավառներում: Այս ասպարեզում նոր շրջանում մենք ունենք նվիրական անուններ՝ Լևոն Մկրտչյան, Մարգո Դարբինյան, Լենա Խանլարյան և այլոք, որոնք հասանելի են դարձրել նարեկացուն ռուս և ռուսախոս միջավայրի համար՝ յուրովի հենք ստեղծելով նաև այլ լեզուներով թարգմանությունների համար: Նրանց շնորհիվ է, որ անսխառնապես զարթոնք ապրեց Գրիգոր Նարեկացու թարգմանության, մեկնաբանության և ուսումնասիրության գործը մշակութային այդ հսկա տարածքում, որն ունի համաշխարհային գրականության յուրացման մեծ փորձ և հարստագույն ավանդույթներ: Կատարվեցին մի շարք թարգմանություններ: Նարեկացին մտավ տարբեր ժողովուրդների հոգևոր գանձարանը՝ ներշնչման աղբյուր դառնալով ժամանակի երևելի գրողների և մտածողների համար:

Նարեկացու երևույթին են անդրադարձել շատ մեծանուն գրողներ, արվեստագետներ և գիտնականներ:

Եվ պատահական չէ, որ դարի խոշոր գրողներից Ջինգիզ Ալթմատովն իր նշանավոր «Եվ օրը դարից երկար է տևում» վեպի համար բնաբան ընտրեց Նարեկացու աղոթքի տողերը.

Զոր գիրդ՝ ընդ մարմնոյս եւ բանդ՝ ընդ հոգւոյս...

Եվ պատահական չէ, որ դարի մեծագույն կոմպոզիտորներից մեկը՝ Ալֆրեդ Շնիտկեն, Նարեկացու «Մատեանի» հիման վրա ստեղծեց իր ցնցող խորալը:

Այժմ գործի մեծությունը և բացառիկությունը ընդգծվում են նոր անուններ՝ Լևոն Զեքրյան և Ժան-Պիեռ Մահե:

Նշանավոր այս հայագետները մեծ աշխատանք են ծավալել Գրիգոր Նարեկացուն նվիրված միջազգային համաժողովների կազմակերպման, հատորների հրատարակության, երկերի թարգմանության և մեկնաբանման, հայ և օտարազգի նոր մասնագետների պատրաստման, նրա ժառանգության միջազգայնացման և հանրահռչակման ասպարեզում:

Տասնամյակների այդ նպատակադիր և նվիրական ջանքերի շնորհիվ է նաև, որ սուրբ Գրիգոր Նարեկացին տիեզերական վարդապետ հռչակվեց:

Եվ այսօր էլ նրանք այդ գործը շարունակում են նույն եռանդով: Հիրավի, հոգևոր սխրանքի և բացառիկ նվիրումի դրսևորում:

Այդ ամենի համար, ահա, նրանք արժանացան Հայաստանի Հանրապետության բարձրագույն պետական պարգևների:

Մեր խորին խոնարհումը երախտագիտությունը Ձեզ, սիրելի բարեկամներ:

Եվ այսօր մենք Ձեզ հետ միասին սկզբնավորվում ենք մի նոր ավանդույթ ամենամյա «Նարեկացիական ընթերցումներ», որը բացելու պատիվը Ձեզ է վերապահվում: Այն կունենա ազատ ժամանակացույց և ձևաչափ՝ առանձին զեկույցներից մինչև միջազգային գիտաժողովներ:

Եվ սա կդառնա հին ավանդույթի նորովի շարունակությունը:

Առաջին այս ընթերցումներն ուղեկցվում են Գրիգոր Նարեկացու երկերն ամփոփող ձեռագրերի, հնատիպ գրքերի և նոր հրատարակությունների բացառիկ ցուցադրությամբ:

Ուրեմն, բարի երթ «Նարեկացիական ընթերցումներին»: